

УДК 378.091

Коваль В. М.
Запорізький національний університет

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-МЕТАЛУРГА

Обґрунтовуються нагальні потреби цілеспрямованого формування управлінських компетенцій інженерно-технічних кадрів, в тому числі у інженерів-металургів. Аналізуються теоретичні складові управлінської компетентності інженерів-металургів, виходячи зі специфіки їх професійної діяльності. Розкривається зміст складових концептуальної моделі управлінської компетентності в означеній сфері, яка розглядається в якості методологічного підґрунтя для створення відповідного методичного інструментарію.

Ключові слова: управління, управлінські компетенції, компетентність, концептуальна модель, виробниче підприємство, інженер-металург.

Сьогодні в управлінській діяльності відбуваються значні та швидкі зміни. Багатьом керівникам промислових підприємств під час роботи доводиться ніби знову опановувати професію, оскільки в закладі, який вони очолюють, поступово оновлюються способи виробництва та вимоги до підлеглих, зникає жорстка ієрархія, права і завдання стають більш гнучкими, підвищується рівень складності та взаємозалежності в роботі колективу, змінюються засоби мотивації співробітників.

Попри те, що металургійні підприємства в економічній реальності переважно перебувають в олігархічній формі власності, їх включено до нових динамічних економічних відносин, тому керівники змушені переходити на інші, мобільніші управлінські стратегії, розробляти моделі подальшого розвитку підприємств: створення позитивного іміджу металургійного комбінату, використання інноваційних технологій, нові підходи до мотивації працівників, орієнтація на потреби всіх учасників виробничого процесу, бачення перспективи розвитку металургійного підприємства тощо.

Мистецтво управління у своєму класичному вимірі орієнтується на те, щоб забезпечити підпорядкування працівників у межах системи, а також виконання встановлених процедур і правил. З часів Ф. Тейлора це було частиною процесу стандартизації та підвищення ефективності діяльності промислової організації та виробництва. Однак у сучасних організаціях просте регламентоване підпорядкування вже не є абсолютною чеснотою та позитивною рисою. Відповідальність керівника зосереджено тепер не на підпорядкуванні та суворому дотриманні стандарту праці, а на результатах і якості роботи колективу.

Сучасний інженер-металург має кваліфіковано аналізувати стан управлінської діяльності підприємства, визначати перспективи розвитку підприємства, передбачати стратегію подальшого розвитку відповідно до його місії. Інженер має цілеспрямовано впливати на свою команду працівників і вміти об'єднати спільні зусилля колективу для досягнення поставленої мети. Досягти результату зможе тільки вмотивований інженер-керівник, який готовий узяти на себе відповідальність за роботу, ставить перед собою та колективом реальні цілі та докладає максимальних зусиль для їх досягнення.

Це не просто – ускладнення того функціоналу, який завжди покладался на інженера. Це вже обов'язкові вимоги до професіоналізму сучасного інженера-металурга, ті особливі вміння, знання, моральні та психологічні якості, що становлять управлінську компетентність керівника і мають бути притаманні інженеру-металургу як менеджеру виробничого підприємства, як фахівцю-управлінцю [13].

Так, стратегія розвитку національної системи освіти проголошує, що остання має формуватись адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, чим забезпечити стійкий рух і розвиток України в першій половині XXI століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір. Одним із ключових напрямів освітньої політики в усіх сферах має стати модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтація змісту освіти на цілі сталого розвитку. Технічної освіти це стосується у повній мірі [14].

Окреслені ідеї впливають на підвищення актуальності завдання щодо побудови теоретичної моделі формування управлінської компетенції інженера-металурга в сучасному технічному вищому навчальному закладі. Задля реалізації цього завдання необхідно вирішити об'єктивне протиріччя між наявністю реальної потреби у формуванні управлінської компетентності інженера-металурга та станом теоретичної розробки цього питання. Можливість вирішення зазначеного протиріччя спирається на достатнє методологічне підґрунтя, представлене в роботах вітчизняних і закордонних дослідників.

Вивченню сутності управлінської компетентності фахівців технічної сфери присвячено праці Р. Вдовиченка, О. Романовського та ін.; особливості професійної діяльності інженерів розглядалися у роботах М. Аптекаря В. Баженова, В. Блохіна, А. Вербицького, М. Гуревичова, М. Добрускіна М. Згуровського, Ю. Зіньковського, К. Зуєвої, О. Коваленко, М. Кореця, М. Лазарева, О. Пономарьова та ін.; специфіка професійної підготовки майбутніх інженерів стала об'єктом досліджень Є. Александрова,

В. Бабаєва, Ф. Генова, К. Зуєвої, О. Ігнатюка, В. Казмиренко, Л. Карамушки, Є. Клімова, Е. Лузік, І. Мартинюка, В. Морозова, Ю. Нагірного, В. Олексенко, О. Попової, А. Слободянюка, В. Тищенко, П. Яковишина та ін. Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності висвітлені у працях С. Богомолова К. Грищенка, А. Добрякова, В. Клепікова, Г. Козлакової, В. Марігодова А. Мілецінека, В. Олексюка, Ю. Палехи, М. Рабкріна, С. Резник, С. Самігіна, Л. Столяренко, О. Романовського, Р. Турманідзе М. Фоміної, Н. Шаронової, В. Шипунова та ін. [4-5; 11].

Тож багато досліджень з проблеми управлінської компетентності присвячено професіоналізму управлінців та керівників. Достатньою мірою досліджені структура, функції й етапи управління як у промисловій сфері взагалі, так і в металургійній галузі зокрема. Разом із тим, питанням, яке потребує вирішення, є визначення управлінської компетентності як необхідної складової професійної компетентності сучасного фахівця-інженера, а також проблема формування управлінської компетентності майбутніх фахівців для ефективного й продуктивного здійснення подальшої професійної діяльності.

Управлінська діяльність у будь-якій сфері відповідно до напрацьованих науково-теоретичних даних містить такі компоненти: мотиваційно-ціннісний; структурно-функціональний та операційно-технологічний. Кожен з них необхідно розглядати у різних аспектах – педагогічному, культурологічному, психологічному, політичному, економічному. Що ж до виробничої галузі, то тут є свої особливості, адже наразі для неї суттєво зросла актуальність гуманістичного та демократичного вимірів. Сьогодні з необхідністю варто зауважити про нагальну потребу формування високого рівня управлінської культури виробництва у сфері металургії. Такою вона може бути лише за умови подолання розриву між реальністю технократичної парадигми виробництва та культурологічної, яка зорієнтована на плекання людино- і культуроцентричних цінностей. Цієї думки дотримуються сучасні дослідники: С. Гончаренко, Е. Загвязинська, А. Запесоцький, В. Зінченко, В. Кремень, Н. Крилова, В. Панов, В. Пассов, О. Савченко, В. Ясвін та ін. Це – логічно у контексті сучасних змін у глобалізованому світі [3, с. 10-11].

Відповідно, *метою* наукової статті є представлення концептуальної моделі управлінської компетентності інженера-металурга в її повній функціональній відповідності до завдань, котрі має виконувати зазначений фахівець, та вимог сучасного цивілізаційного розвитку як в Україні, так і в світовому масштабі.

Звернемось до викладення основного матеріалу, що стосується концептуалізації ключових складових управлінської компетентності інженера-металурга та виступає стратегічним орієнтиром технічної освіти в

цій галузі в умовах сьогодення. Ґрунтуючись на синтетичному узагальненні різних підходів до цього питання [1-2; 4-5; 10-12; 15], у розробці моделі управлінської компетентності інженера-металурга доцільно виділяти такі рівні:

1) компетентність як наявність та здатність до інтеграції знань і навичок з управління, їх використання в мінливих умовах;

2) концептуальна та метакогнітивна компетентність (наявність сформованого рефлексивного рівня інтелекту, можливість довільного управління суб'єктом своїми пізнавальними ресурсами, усвідомлення власних пізнавальних якостей, їх оцінка, здатність до координації різних форм пізнавальної активності, зміни стратегій опрацювання інформації);

3) психологічна компетентність (в емоційно-вольовій та соціально-психологічній сферах);

4) компетентність у конкретних сферах діяльності (професійній, загальнотехнічній тощо).

Загалом, ці рівні реалізуються, розподяляються та виражаються на практиці у п'яти групах здібностей, що мають бути присутні у компетентного керівника:

1. Технічні здібності – здатність кваліфіковано, зі знанням справи, виконувати роботу на своїй ділянці, технічні прийоми конкретної діяльності, здатність працювати з інформацією.

2. Комунікативні здібності – здатність взаємодіяти з людьми, налагоджувати контакти та будувати стосунки зі співробітниками.

3. Аналітичні здібності – здатність ідентифікувати ключові фактори тієї чи іншої ситуації, визначати їх взаємодію та ступінь важливості.

4. Діагностичні здібності – здатність ставити діагноз проблем виробництва чи колективу, тобто визначати їх симптоми та причини виникнення.

5. Концептуальні здібності – здатність усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки у діяльності виробничого колективу, бачити, яким чином можна скоординувати діяльність окремих його частин, аби досягти поставлених цілей найбільш продуктивним способом.

На підставі такого підходу вважається доцільним розглядати управлінську компетентність інженера-металурга як комплексну систему означених рівнів та здібностей, що містить змістово-професійні, ресурсно-темпоральні та соціально-психологічні складові діяльності інженера-керівника.

Змістово-професійна складова містить два основні компоненти: 1) вузькопрофесійна та 2) загальноуправлінська, які мають бути щільно інтегровані між собою. Це насамперед:

– знання історії становлення, розвитку, сучасного стану, специфіки,

місця та ролі в економіці України і світу металургійної галузі взагалі та окремого підприємства зокрема;

– орієнтація у вузькопрофесійних питаннях металургійного виробництва;

– здатність до реалізації функцій управління за певними правилами і на основі визначених процедур в суворій відповідності до потреб та цілей металургійного виробництва;

– поєднання знань, умінь та навичок з управління з ґрунтовним розумінням специфіки металургійного виробництва;

– здатність до орієнтації в переліку цілей і задач металургійного виробництва;

– визначення пріоритетності і підпорядкованості цілей і задач як в управлінській, так і в професійних галузях діяльності;

– лідерські навички та вміння мотивувати;

– здатність до самостійного визначення цілей роботи колективу, їх конкретизація і контроль за досягненням, співвіднесення конкретних цілей зі своїми можливостями і можливостями колективу, прийняття і розуміння поставлених ззовні цілей;

– здатність аналізувати тенденції і перспективи власної діяльності, розглядати її в широкому соціальному контексті, вчасно відмовлятися від не виправданих професійних стереотипів;

– знання, вміння та навички роботи з інформацією (збір, аналіз тощо);

– знання, вміння та навички з розробки та ухвалення рішень;

– здатність виявляти проблемні ситуації та встановлювати пріоритети.

Ресурсно-темпоральна складова містить два основні компоненти, які відносяться до: 1) трудомісткості і складності розв'язуваних задач та 2) виконавських ресурсів очолюваного колективу, які також мають бути щільно пов'язані між собою:

– адекватна орієнтація в переліку цілей і задач діяльності;

– врахування технічних і темпоральних ресурсів, необхідних для їх вирішення;

– точне знання реальних професійних можливостей підлеглих;

– гармонійне поєднання орієнтації на виконання завдань і на колектив у власному стилі управління;

– врахування вимог ситуації, відсутність якого завдає прямої шкоди ефективності діяльності колективу;

– здатність оцінювати психологічні ресурси співробітників;

– здатність правильно прогнозувати, скільки часу працівникам потрібно для виконання того чи іншого завдання, і наскільки результативно вони його виконають;

– усвідомлення необхідності та здатність аналізувати та піклуватись

про психофізіологічний стан працівників та соціально-психологічний клімат у колективі;

– здатність адекватно оцінити власні можливості і можливості співробітників та підібрати для них відповідні завдання, а відтак – забезпечення ритмічної роботи колективу;

– вміння розумного структурування часу, що забезпечується завдяки узгодженню дій підлеглих;

– повнота уявлень про пріоритетність розв'язуваних колективом задач, їх підпорядкованість, необхідні тимчасові та кадрові ресурси;

– реалістичність оцінок ступеня підготовленості членів колективу, здатності до вирішення задач, а також їх самооцінки.

Особистісно-психологічна складова містить два основні компоненти:

1) індивідуально-психологічну та 2) соціально-психологічну. Серед них:

– емоційна стабільність;

– мотивація на досягнення успіху;

– поміркована схильність до ризику, готовність свідомо, вчасно і творчо вирішувати різноманітні виробничі задачі;

– інтернальний локус контролю;

– наявність потреби у владі як бажання позитивно координувати діяльність інших;

– адекватний рівень самооцінки;

– здатність до емпатії та вміння слухати;

– комунікативність як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, адекватність у сфері міжособистісного сприйняття і взаємодії;

– професійна та кар'єрна орієнтація на керівну роботу;

– уміння попереджати конфліктні ситуації в колективі;

– гнучкість стилю керівництва;

– достатній ступінь гуманітарної підготовленості [1].

Отже, модель розвитку управлінських компетенцій особистості студента під час вивчення у вищих технічних навчальних закладах інтегрованих психолого-педагогічних і управлінських дисциплін являє собою повну синхронізацію цілей, завдань, напрямів, методів, умов створення розвивального середовища, діагностики й структурування в єдиному комплексі-моделі. Процес розвитку управлінських компетенцій студентів відбувається ефективніше при моделюванні самого процесу.

Графічно управлінська компетентність інженера-металурга може бути змодельована та узагальнена в межах пропонованої нами теоретичної моделі (рис. 1).

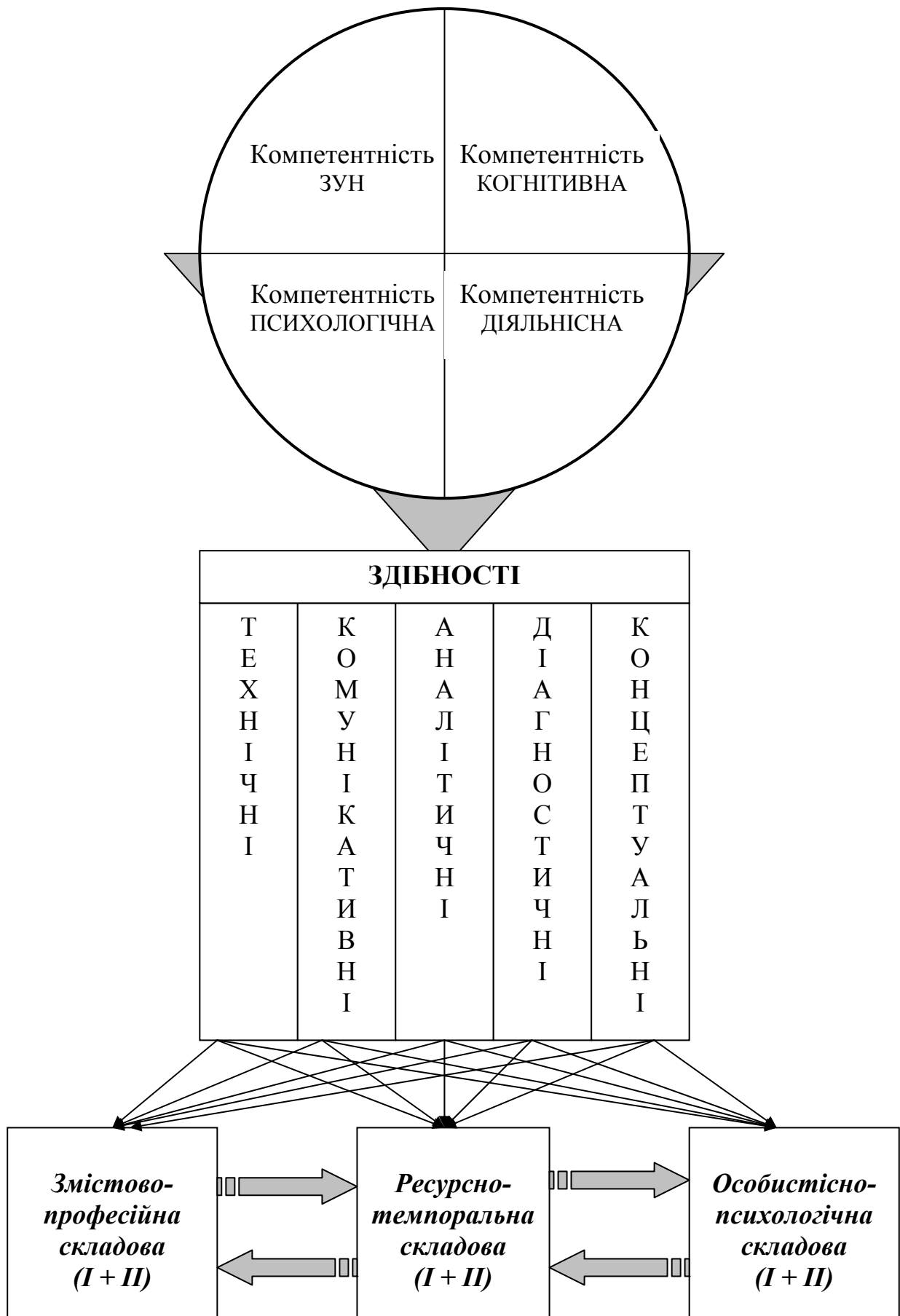

Рис. 1. Теоретична модель управлінської компетентності інженера-металурга

Таким чином, теоретична модель управлінської компетентності інженера-металурга репрезентує взаємодію різноманітних рівнів, загальних здібностей та складових. Так, рівнями управлінської компетентності інженера-металурга є: 1) компетентність як наявність та здатність до інтеграції знань і навичок з управління, їх використання в мінливих умовах; 2) концептуальна та метакогнітивна компетентність; 3) психологічна компетентність; 4) компетентність у конкретних сферах діяльності. Ці рівні реалізуються, розподіляються та виражаються на практиці у п'яти групах здібностей, що мають бути присутні у компетентного керівника: технічні, комунікативні, аналітичні, діагностичні та концептуальні здібності. На підставі такого підходу вважається доцільним розглядати управлінську компетентність інженера-металурга як комплексну систему означених рівнів та здібностей, що містить змістово-професійні, ресурсно-темпоральні та соціально-психологічні складові діяльності інженера-керівника.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальне вивчення проблеми випереджальної підготовки сучасного фахівця в технічному вищій та управління якістю його фахової підготовки. Концептуалізована теоретична модель управлінської компетентності інженера-металурга має стати методологічним підґрунтям для формування дієвого прикладного інструментарію, що буде застосовуватися у навчально-виховному процесі для формування інженерних управлінських кадрів для металургійної промисловості.

Використана література:

1. *Александров Д. О.* Фондова лекція “Професійна компетентність керівника та прийняття управлінського рішення” [Електронний ресурс] / Д. О. Александров // Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2012. – Режим доступу : <http://ua.convdocs.org/docs/index-50970.html>
2. *Александров Д. О.* Фондова лекція “Лідерство та керівництво. Психологічні аспекти удосконалення стилю та методів керівництва” [Електронний ресурс] / Д. О. Александров // Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2012. – Режим доступу : <http://ua.convdocs.org/docs/index-190361.html>
3. *Болгаріна В. С.* Культурологічна складова управлінської діяльності керівника навчального закладу / В. С. Болгаріна // Креативна педагогіка : наук.-метод. зб. Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2010. – Вип. 3. – С. 10-13.
4. *Гура Т. В.* Дослідно-експериментальна перевірка впровадження моделі формування управлінської компетентності у випускників електромашинобудівних спеціальностей [Електронний ресурс] / Т. В. Гура. – Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0/Tipuss/2011_1/Gura.pdf
5. *Гура Т. В.* Модель формування управлінської компетентності у майбутніх фахівців технічного університету [Електронний ресурс] / Т. В. Гура. – Режим доступу : <http://vestnik.kpi.kharkov.ua/files/Conferences/>
6. *Джеджула О. М.* Духовно-моральні цінності – невід’ємна передумова професійної компетентності інженера / О. М. Джеджула // Проблеми освіти : науково-методичний збірник (третій спеціальний випуск). – 2006. – С. 235-238.
7. *Ігнатюк О. А.* Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : [монографія] / О. А. Ігнатюк. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2009. – 432 с.

8. Квасник О. В. Формування ціннісних орієнтацій у системі професійної підготовки інженерів / О. В. Квасник // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2007. – № 4. – С. 97-103.
9. Кочерга Н. К. Про деякі аспекти гуманітаризації освіти у вищому технічному навчальному закладі / Н. К. Кочерга // Інтеграція змісту освіти. – Полтава : ПОПОПП, 1997. – С. 75-76.
10. Кривоносова В. А. Професійна (управлінська) компетентність керівника вищого навчального закладу як складова якісного управління вищим навчальним закладом [Електронний ресурс] / В. А. Кривоносова. – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11kvavnz.pdf>
11. Нагірний Ю. П. Фахова підготовка інженерів: діяльнісний підхід: [монографія] / Ю. П. Нагірний. – Львів : Електрон, 1999. – 180 с.
12. Романовський О. Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: [монографія] / О. Г. Романовський. – Харків : Основа, 2001. – 324 с.
13. Смирнова М. Є. Практика управління загальноосвітнім навчальним закладом: від функціонування до розвитку [Електронний ресурс] / М. Є. Смирнова. – Режим доступу : http://osnova.com.ua/preview/book/4232/%D0%90%D0%A865_Upravlinnia-ZNZ_Smirnova-3.pdf
14. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
15. Ягоднікова В. В. Формування управлінської компетентності в умовах професійно-креативного середовища ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/28_OINXXI_2010/Pedagogica/72526.doc.htm

КОВАЛЬ В. М. Концептуальная модель управленческой компетентности будущего инженера-металлурга.

Обосновываются неотложные потребности целенаправленного формирования управленческих компетенций у инженерно-технических кадров, в том числе у инженеров-металлургов. Анализируются теоретические составляющие управленческой компетенции инженеров-металлургов исходя из специфики профессиональной деятельности. Раскрывается содержание составляющих концептуальной модели управленческих компетенций в обозначенной сфере как методологическая основа создания соответствующего методического инструментария.

Ключевые слова: *управление, управленческие компетенции, промышленность, производственное предприятие, инженер, металлургия.*

KOVAL V. M. The conceptual model of administrative competence of future engineer-metallurgist.

The urgent necessities of the purposeful forming of administrative jurisdictions are grounded at engineer-technical shots, including for engineers-metallurgists. The theoretical constituents of administrative jurisdiction of engineers of metallurgists are analyzed coming from the specific of professional activity. The maintenance of components of conceptual model of administrative jurisdictions is opened up in the marked sphere as methodological basis of creation of the proper methodical tool.

Keywords: *management, administrative jurisdictions, industry, production enterprise, engineer, metallurgy.*